

A ZSIDÓK

REFORMÁTIÓJA

ÍRTA

EGY HITROKON.

PEST.

Kiadja Heckenast Gusztáv,

MDCCLXVII.

I.

A zsidók ügye sokkal fontosabb Magyarországra nézve, semmint egy némely, nagy horderejű fontosságának öntudatában begyeskedő politikusunk elismerni képes vagy hajlandó.

Az életrevaló, tehetséges, tetterős s kiváló lelki erélylyel bíró zsidó fajnak megnyerése s teljes beolvasztása a nemzet testbe valóban nem volna hálátlan feladat.

Vizsgáljuk meg egész pártatlansággal s teljesen objectiv szempontból, váljon mi akadályozza Mózes tanának híveit, kik a művelt nyugoton, Franciaországban, Angolországban, Amerikában tökéletesen egybeolvadtak az illető nemzetiségekkel, s kik a lajtántúli országokban, mint tapasztalni alkalmunk volt, részben az osztrákságnak nagy tehetségű és fanatikus vezérei lettek, hogy nálunk is testestül lelkestül magyarok legyenek?

A zsidók részéről ezen ellenvetést lehet hallani:

– Mi nagy rokonszenvvel viseltetünk a magyarság irányában, s nagy részben már magyarokká lettünk. A függetlenségi háború óta oly óriási előmenetelt tettünk a magyarosodásban, hogy példát vehetne rajtunk egy némely tisztán magyar osztály, melyet a haza kiváltságokkal ruház fel, míg bennünket folyvást kizár alkotmányának áldásaiból. Ott van például a magyarító egyesület, mely ernyedetlen buzgalommal folytatja szellemi hódításait a magyarság érdekében, ott van a tudós és hazafias dr. Hirschler, dr. Rózsay a magyar akadémikus, ott van Tenczer Pál, a nagy buzgóságú magyar tanár, ki évenként oly számos árva, a németiség bűnében már-már elkárhozó lelket ment meg a magyarság számára, s végre ott van egy két zsidó-hitű író, kik már is díszes helyet vívtak ki maguknak a magyar költészetben és irodalomban.

De mi haszna minden törekvésünknek, ha ti jóakaratusokat megvető közönnyel, lelkesedésünket arczpirító gúnynyal utasítjátok vissza?

A keresztény magyarság ellenben ekként nyilatkozik.

– Ti csak egyes kivételekre hivatkozhattok; a nagy tömeg német s mi több, hazafiatlan. Sőt magyar ajkú testvéreitek nagy része, sem pártolja a magyar művészetet és irodalmat. Aztán mit

tehetünk mi róla hogy ti, kevés kivétellel, oly kiállhatlan társadalmi sajátságokkal bírtok, melyek az érintkezést véletek nagy mértékben kellemetlenné teszik Ti mindenben eltértek tőlünk; valóságban, szokásokban, erkölcsökben, beszédben, viseletben. Nálatok minden sajátságos, visszás, idegenszerű. Csak annyiban igyekeztek velünk érintkezni, a mennyiben érdekeitek megkívánják, de máskülönben épen oly erős s átgazolhatlan khinai fallal veszitek körül magatokat mint Krisztus előtti őseitek.

II.

S váljon a kettő közül kinek van igaza?

Hogy ezt megítélhessük, át kell gázolnunk e khinai falat s be kell pillantanunk a zsidók magányéletébe.

Ezen vizsgálat alatt és folytán talán sikerülend a keresztény és zsidó magyarok közt létező idegenkedés indokait felfedeznünk s ha ez megtörtént, talán elég szerencsések leszünk eszközt találni ezek megszüntetésére, s gyökeres orvoslására.

A feladat nem könnyű, de nem is oly fölötte nehéz, mint némelyek gondolják, mihelyt a baj forrását kikutattuk.

Nagyban előmozdítandja a kivített két szerencsés körülmény.

1-ször: Hogy a zsidó nem gravitál kifelé mint az oláh, német és szláv, miután nincs is saját nemzetisége.

2-szor: Minthogy őszinte simpathiával bír a magyarság iránt s meg van benne az akarat magyarrá lenni.

A Magyarországon lakó zsidók közül eddig csak az értelmes, művelt, felvilágosodott középosztály nevezhető a szó szorosabb értelmében magyarnak; ellenben a számra nézve jelentékenyebb szegény osztály s a nagy befolyású és tekintélyes gazdagok eddig makacsul s következetesen elzárták magukat a magyar szellem befolyása elől.

A művelt közép rend egybe is forrt már a magyarsággal, úgy hogy megkülönböztetni is alig lehet Árpád utódaitól, s ha az egybeolvadás még nagyobb mérveket nem vett fel, ez onnét van, hogy azon kevésbé testvéries viszony, mely többi hitfelek s keresztény felebarátjaik közt fenn áll, homályos árnyékát az ő társadalmi összeköttetéseikre is kiterjeszti s a kölcsönös bizalmatlanság végképeni megszüntetését akadályozza.

Ismerkedjünk meg mindenekelőtt a zsidó

faj ezen két jelentékenyebb osztályával, melynek rétegeiben a magyar szellem s a művelt zsidók társadalmi egybeforrasztásra célzó törekvései, eddig oly csekély foglalásokat tettek.

III.

Azt hiszik általánosan, hogy a civilizált Európában végkép lejárt a bálványimádás ideje.

Ez roppant tévedés!

A bálványimádás legveszedelmesebb nemének: az aranyimádásnak számtalan rajongó s vakbuzgó híve van közöttünk.

Szerintem a tűz vagy állatimádás nem bűnösebb, nem ártalmasabb, nem visszasabb, vagy esztelenebb a bálványozás ezen tolerált s a törvények által védett neménél.

Az aranyimádó nem ismer semmi istenit, szentet és dicsőt, mint a pénzt.

Ez minden cselekedetének rugója, minden vágyának, törekvésének célja.

Emberiség, hazafiság, nemzetiség, művelődés, tudomány, számára nem léteznek, vagy csak azon mértékben, a mennyiben eszközt és módot nyújtanak neki telhetetlen pénzsomja csitítására; Istene, hite, politikája, hazája, pártja, mindene: a pénz!

Csupán ezért tud lelkesülni, küzdeni, szenvedni, áldozni; minden egyéb értelmetlen, céltalan hiábavalóság előtte.

Ennélfogva az aranyimádó nem lehet sem jó ember, sem jó polgár, sem jó hazafi.

Súlyos, de igazságos vádat mondunk ki, ha állítjuk, hogy a gazdag zsidók csaknem kivétel nélkül e kárhuzatos és veszélyes vallástan hívei.

Fényes templomokat emelnek ugyan Jehovának, de azért szívök bensejében csak az aranyborjút imádják.

Ezé sivár lelkük minden gondolatja, szívük minden dobbanása; ennek szolgálatában izzadnak s fáradoznak reggeltől estig, ezért készek áruba-bocsátani lelküket, hazájukat, nemzetüket, testvérüket, gyermeküket, üdvösségüket. E végtelen mindenségben nem érdekli őket egyéb semmi, nem szeretnek egyéb semmit, nem hisznek egyéb semmiben.

Lelküket úgy eltarolta az önzés hidege, hogy abban nem képes megfogamzani a szeretet és lelkesedés szentebb s nemesebb célok iránt.

Szerintök e főséges természet, az óriási hegységek, gyönyörű folyamok, erdők, állatok, madarak, tengerek csupán oly célból lettek teremtvé, hogy az ember belőlök pénzt, sok pénzt, tömérdek pénzt csináljon.

Az időjárás s az évszakok változásáról is csak annyiban bírnak tudomással, a mennyiben ez befolyással van pénzügyeikre.

Ne tessék félreérteni!

Én tisztelem a szorgalmat, törekvést és munkát, tökéletesen méltányolom a vagyon fontosságát, de iszonynyal fordulok el az anyagiség azon undok és büszhödt légkörétől, hol a pénz büverejü iránytú gyanánt imádtatik, mely körül az égbolt miriád csillagaival, a véghetetlen mindenség és az emberiség minden gondolatja, vágya és törekvése forog.

Ez sérti az istenséget, égreakiáltóan csorbítja a társadalom legszentebb érdekeit s meggyalázza az emberiség szellemét.

Az aranyimádó nem ember többé, legalább nem méltó ezen elnevezésre, mert nem képes önállóan érezni és gondolkozni; öntudatlan rabjává válik a pénzszerzési mániának, mely elméje, szíve, sőt álmai fölött is kizárólag és korlátlanul uralkodik.

A pénzszerzés nem eszköz nála jólétre, kényelemre; családja, embertársai boldogítására; szép, nagy, nemes dolgok eszközlésére, hanem egyedüli életcél!

Becsület, szerelem, kegyelet, mind üres, értelmetlen szavak előtte, melyeknek csak akkor

van egy kis mülékony értékök, ha belőlök pénzt lehet csinálni, s mint a gabnát vagy gubacsot haszonnal lehet kizsákmányolni.

Nézzétek e nyomorult pénzautomatákat, a tőzsdén, a kávéházban, az utcán vagy akár otthon családjuk körében!

Minden lehelletük, minden mozdulatuk, minden tekintetük az üzletnek, a pénznek, az árfo-lyamnak van szentelve. Mi üzletjük körén kívül áll, arról alig van tudomásuk. Politika, külháború, belmozgalom, nemzeti küzdelmek, új eszmék, találmányok, ez mind nagyon érdekli, a mennyi-
ben az üzletre befolyik, azon kívül megszűnik létezni számára. Elmegy előtted, lát, majd meg-
botlik benned, de nincs tudomása létezésedről, mihelyt üzleti combinatioiban nem figurálsz.

Ilyenek az aranyimádók, ilyenek a gazdag zsidók! Ilyen szellemű azon nevelés is, melyben gyermekeiket részesítik.

Pénz, pénz! minden áron, s bármi utón csak pénz! Látják, hogy az arany mindent pótol e világon: jóságot, becsületességet, erényt, tudomá-
nyt, lelkiismeretet; tehát nem keresnek egye-
bet sem maguk sem gyermekeik számára.

Alig hihető, de nem kevésbé kétségbevon-
hatlan tény: hogy a legnyomorultabb proletár-
nak inkább szívében fekszik gyermeke szellemi

kiképzése, mint az aranyimádó gazdag zsidónak. Ez utóbbi megtaníttatja fiát írni, olvasni és főleg számolni, s aztán kibocsájtja az élet színpadára, hogy tömjénezzék istenének, az aranyborjúnak.

Alig vannak képzőintézetek a világon, melyek oly kevésbé felelnek meg a kor igényeinek, mint a zsidó iskolák. S ez nem is lehet máskép.

Miután iskoláikat jobbra saját eszközeikből tartják fenn; s a gazdag zsidók a tudományt s műveltséget nagyon kevés méltánylást érdemlő tényezőkül tekintik, oly kislelkű fukarságot tanúsítanak tanítóik irányában, hogy ezek örökös kétségbeesett harczot kénytelenek folytatni a leg-szélsőbb nyomor s az éhenhalás ellen.

A zsidó intelligencia jobbra a szegény osztályból kerül ki. Ez sokkal fogékonyabb a műveltség iránt, sokkal inkább szánja magát tudományos pályára, habár óriási akadályokkal és nehézségekkel kell küzdenie, míg célját eléri.

A neveléshiány s a gyermekségtől fogva szívébe oltott alacsony pénzbálványozás tesz a gazdag zsidót testileg lelkileg törpévé s ez okozza egyszersmind, hogy oly ritkán válik belőle jó ember, jó polgár és jó hazafi.

IV.

Talán nem lesz fölösleges, e helyt részletebben foglalkozni a zsidó iskolaügygyel, mert szerintem ez a főfészke azon visszásságoknak, bajoknak és ferdeségeknek, melyek a zsidó kérdést alkotják, s azon telepítő hely, hol ezt nemzedékről nemzedékre átültetik.

A zsidóknak kétféle iskoláik vannak:

1. Községi elemi iskolák.
2. Kormányi mintaiskolák.

A községi iskolákat, mint már nevök mutatja, az egyes községek tartják fönn saját eszközeikből, kizárólag a község, vagyis a községet képviselő előljárók befolyása alatt állanak, ezek nevezik ki a tanítókat, határozzák meg a tantárgyakat, tanórákat, szóval mindent, mi a tanításra vonatkozik. Mert azt csak nem tekinthetjük fensőbb ellenőrzésnek, hogy valamely iskolai tanácsos nagyobb községekben évenként egyszer a vizsgánál megjelen?

S váljon kikből állanak e községi képviselők, kik a zsidó népfaj legszentebb, legfontosabb, legéletbevágóbb érdekével, a nevelésügygyel rendelkeznek?

Bírnak-e elég műveltséggel, képzettséggel és szakértelemmel, annak megítélésére, hogy

mily irányban s szellemben kell a gyermeknevelést vezetni?

Némelykor, igen; legtöbb esetben nem!

Van rá eset, hogy a község bizalma oly egyénben központosul, ki erre a szó legteljesebb és legnemesebb értelmében érdemes, kinek elég ismerete, ügyszeretete s lelkesedése van arra nézve, hogy az elfoglalt polczot méltóan töltsse be.

De ez csak kivételes eset!

Mert a községek mindig a legtekintélyesebb, azaz leggazdagabb tagtársat választják előljáróul, s hogy gazdagság és értelmesség nem jár mindenkor karöltve, ez oly mindennapi igazság, mely bővebb indokolásra nem szorul. Ezen ténytet nem is vád gyanánt hozom föl; ez nem a zsidók hanem korunk hibája; ily kitüntetésekben más felekezetek híveinél is a legvagyonosabbak részesülnek rendszeren; csak hogy itt a vagyonosság mégis inkább jár karöltve a műveltséggel s értelmességgel, míg a zsidóknál épen a gazdagok képviselik a lelki közönyt és szellemi proletárságot.

Az ilyen zsidó községi előljáró – tisztelet a csekély számú kivételeknek – épen annyi fogalommal bír a nevelésről mint Péter Pál a szócsintanról, vagy Kotló Lőrincz a csillagászatról.

Saját tapasztalása után azon nevelést tartja a legcélszerűsőbbnek, melyben maga is részesült;

s miután ő épen semmit sem tanult s mégis gazdag, tisztelt és nagyra becsült férfi lett s hivattva van fensőbbiségét gyakorolni nálánál okosabb és értelmesebb emberek fölött, azon meggyőződésre jut, hogy az újabb nemzedék is annál biztosabban fog boldogulni, mennél jobban elhanyagolják szellemi kiképzését.

De ha találkozik is olykor községi előjáró, kiből nem hiányzik a szakértelem és jóakarat, úgy legtöbb esetben, annyira igénybe van véve számtalan üzletdolgai által, hogy alig szentelhet időt az iskolai ügyeknek.

Ily esetben, s ez a leggyakoribb, a rabbi önkényére van bízva az iskola kormánya és felügyelete.

S kimből állanak e lelki pásztorok?

Kilencz tized részök, idegen nyelvű, tudatlan, vakbuzgó egyénekből, s csak egy tized részök képes a kor igényeinek megfelelni.

Az elébbeniek nem tudnak se magyarul, se németül, egész tudományuk a vallástánból és talmudból áll, nevelésről fogalmuk sincs; tudomány, műveltség, szellemi előhaladás, az újabb kor vívmányai, számukra nem léteznek, ugyanazon álláspontot foglalják el ma, a melyen Maimonides állott; az idő nyom nélkül halad el fölöttök, nem vesznek tudomást semmi egyébről,

nem látnak, nem értenek semmi egyebet, mint a törvénykönyvet s talmudot.

Ez előttük minden bölcseségnek, minden tudománynak összege, s természetesen a felügyeletük alá helyezett újabb nemzedéktől sem kivannak egyebet.

Hátravan még a zsidó tanítókról szólni, kik az ifjúság nevelésére közvetlen befolyással vannak.

Az angolok azt mondják, hogy egy nép civilisatioját a szappanfogyasztás mennyisége után lehet megítélni.

Sokkal több joggal állítom én, hogy ha egy nép műveltségi és érettségi fokát a legnagyobb bizonyossággal akarjuk meghatározni, úgy csak vizsgáljuk meg, hogy miként fizetik s mily bánásmódban részesítik tanítóikat.

Ez irányban a magyarországi zsidók fölötte szomorító látványt nyújtanak.

Miután irányadó férfiak, a rabbik, előljárók s gazdagok a nevelésre és tudományra nem fektetnek súlyt, a tanítói rend náluk ugyanaz, a mi az indiaiaknál a páriák kasztja.

Díjazásukat illetőleg legyen elég, ha megjegyzem, hogy egy zsidó tanító nagyravágyásának célja s legszélsőbb határa egy tanítói állomás a pesti községi iskolánál – s ez 600 ft. évi fizetéssel van egybekötve.

Minő lehet aztán a vidéki s kisebb községi iskoláknál egy tanító anyagi helyzete?

Vegyük éhez, hogy nyomorú jövője iránt övök bizonytalanságban forog, mert egyik-másik befolyásos községi tagnak szeszélye vagy rászakarata minden perczen megfoszthatja kenyerétől; vegyük éhez, hogy a tanító a zsidóknál a legutolsó, legalacsonyabb osztálynak tekintetik, s hogy daczára ennek több munkával s fáradságai terhelik, mint bármely felekezetenél, mert a zsidó tanügy kezelői nem azt kutatják, hogy mit s hogyan tanul a gyermek, hanem csupán azt követelik, hogy minél tovább szívja a bűzhödtt iskolai levegőt, s reggeltől napestig a tanító felügyelete alatt legyen.

Vegyük végre a jelen sanyarúságaihoz s a jövő bizonytalanságához azon szégyenletes alárendeltséget mely a községi tagokhoz viszonyát jellemzi, úgy nem fogunk többé csodálkozni a fölött, hogy jobbára oly egyének szentelik magukat e pályára, kik előtt minden egyéb út zárva van s kik valamely baleset vagy viszály következtében kiesvén az emberi társadalomból, kénytelenek magokat ezen sírig tartó martíromságra szánni.

Kevés ember bír oly ellenállhatatlan hajlammal az önfeláldozásra, hogy oly pályát válaszszon

önként, melyen tőle csak áldozatokat követelnek, anélkül hogy ezekért kárpótlást nyújtanának.

Daczára ennek szép számmal találtnak oly tanítók, kik át levén hatva hivatásuk szentségétől, minden erejükből oda törekszenek hogy jobb irányt adjanak az ifjúság nevelésének és oktatásának, de erőfeszítésök a fentidézett kártékony befolyások által jobbra ellenaknáztatik.

Tagadhatatlan, hogy újabb időben egy-két községben történtek némi reformok az iskolaügyben.

De ez kezdetnek is kevés!

Főhibája e reformoknak az, hogy nem gyökeresek, nem általánosok s e szerint nem is lehet semmi gyakorlati eredményök.

Miből állanak ezek a nagy hűhóval híresztelt újítások és iskolai reformok?

Abból, hogy a magyar nyelvet is behozták iskolai tantárgyul. Való, hogy ez előmenetelne]; nevezhető, ha meggondoljuk, hogy két évtizeddel ezelőtt magyar oktatásról szó sem volt s egy félszázad előtt iskoláikban nem viszhangzott egyéb szó a bibliai nyelven kívül.

De önök uraim, óriási módon hátramaradtak s ennél fogva gyorsan és sietve kell előhaladniuk, ha céljt akarnak érni.

Iskoláikban a magyar nyelvet kell oktatási nyelvvé emelni, s nem csak Pesten, Nagyvára-

don, Miskolczon, Baján, hanem az egész országban, Szent István koronájának minden tartományában, a legutolsó alföldi faluban ép úgy mint a fővárosban.

Itt kell kezdeni az iskolai reformokat; mert egy népfaj beolvasztásánál az első s leglényesebb lépés a nyelvközösség, s ez csak úgy érhető el, ha a zsidó iskolák végkép emancipálják magokat a német nyelv befolyása alól s egészen magyar iskolákká alakíttatnak át.

Ez lesz az első lépés, de aztán még sok teendő marad hátra. Ugyanis: ki kell vetközni abból a kárhozatos egyoldalúságból, mely a zsidó iskolai rendszert jellemzi. A practicus tantárgyak mellett, minők a számtan, földrajz, irálytan, könyvvezetés, az erkölcsnemesítő és művelő tudományoknak is kell tért nyitni.

A héber nyelvet, talmudot s vallási tantárgyakat, melyek még jelenleg is az oktatási idő $\frac{1}{3}$ -át veszik igénybe szűkebb térre kell szorítani.

S a mi fődolog, mely nélkül e reformokat életbe léptetni s keresztülvinni nem lehet: jobb, biztosabb, függetlenebb állást kell a tanítóknak alkotni, mert kívánni sem lehet oly embertől, kinek idejét, lelkét s minden gondolatját anyagi vesződések, aggodalmak s a hatalmaskodó köz-

ségi celebritások kegyének vadászata veszi igénybe, hogy lelkiismeretesen szentelje magát fontos hivatásának.

V.

Hát a kormányi mintaiskolák! – fogja kérdeni az olvasó. Ezekre nem folynak be az imént felsorolt káros tényezők; ezek, mint már nevök mutatja, független tanintézetek, melyek egyenesen a kormány felügyelete alatt állanak; az egyoldalú, vakbuzgó rabbi, a tudatlan s pöffeszkedő előljáró nem avatkozhatnak be ezeknek ügyeibe, szeszélyök vagy személyes ellenszenvök nem ingathatja meg a tanító állását, e tanintézetek tehát bizonyára megfelelnek hivatásuknak s a kor igényeinek?

A kérdés első része helyes és való, de a belőle vont következtetés még sem áll.

Igaz, hogy a községi iskoláknál felsorolt káros tényezők ezeknél nem léteznek; igen ám, de léteznek mások, százsorta hátrányosabbak, úgy hogy ha a minta iskolák s a községi tanodák közt kellene választanom, határozottan ez utóbbiak mellett szavaznék. Legyen elég a mintaiskolák jellemzéséül két tényt felemlíteni: tehát ezek először is mind oktatási nyelvre, mind vezetésre,

mind szellemre nézve teljesen németek s csak abban különböznek a jungbunzlauai vagy magendorfi hasonnemű intézetektől, hogy más égalj alatt fekszenek; másodsor tanáraikat illetőleg, igaz ugyan, hogy ezek jobban fizetett, függetlenebb egyének s nagyobb nyugalommal s ügyszeretettel szentelhetik magokat hivatásuknak, de ezeknél meg azon sajnós körülmény forog fön, mely mindezen előnyöket százsorta paralisálja, hogy ők egytül-egyig idegen növények, melyeket a Bach-rendszer csatlósai, a német nyelv és szellem meghonosítása végett importált hazánkba.

Vannak köztök ugyan olyanok is, kik Magyarorszáiban születtek; de ez mit sem változtat a dolgon. Vannak egyének, kik e hazában születtek s még sem magyarok; nemcsak nyelvre, de szellemre nézve sem.

Hogy mily derék magyar emberek az úgynevezett mintaiskolák tanárai, annak kimutatására elég egy tényt felemlítenem. A mostani magyar kormány, miután hivatalba jutott, mégis sokallotta, hogy Magyarország szívében egy oly népfaj iskoláiban, melynek nincs egyéb ambitioja, mint hogy magyarrá legyen, a tanárok az országnyelvét nem értik, meghagyta tehát nekik, hogy egy év alatt okvetlenül sajátítsák el a hazai nyelvet. A kitűzött határidő eltelt, s vajon meg-

feleltek-e az illető urak ezen méltányos igénynek? Korán sem; hanem e helyett a hálái idő meghosszabbításáért folyamodtak.

A zsidó minta-iskolák tehát nem egyebek, mint a germanizáló Bach-rendszer számos kísérleteinek egyik maradványa.

A Bach-rendszernek általában meg kell hagyni, hogy nagy öntudatossággal és következetességgel törekedett kitűzött célja felé. Ki nem került e éber figyelmét e nagyszámú népfaj Magyarországon, mely még se nem német, se nein magyar, de melyből mindent lehet csinálni. Ezt akarta tehát a germanizálás zászlóvivőjéül kiképezni s e célra lettek a kormányi minta iskolák alapítva.

A mintaiskolák főhibája tehát – mely már magában véve elegendő, hogy tönkretegyje őket a közvéleményben – az: hogy nem magyar iskolák.

Azon körülmény, hogy újabb időben magyarul is kezdenek oktatni, nem elég arra, hogy bennünket megbarátkoztasson az elnémetesedés ezen bujatermésű telepítvényeivel.

VI.

Említettem, hogy a zsidó intelligencia képviselői jobbára a szegényebb osztályból kerülnek ki.

A szegény zsidó, az útját álló számtalan óriási akadályok daczára, legszívesebben tudományos pályára szánja gyermekét.

Megtagad magától minden kényelmet, sőt gyakran az élethez tartozó szükségleteket is; nem riad vissza semmi áldozattól; nélkülöz, nyomorog, csakhogy kitűnő emberré képeztesse fiait. Utolsó filléreit örömmel szenteli e célra s legtöbb esetben nem eredménytelenül.

E kiváló tehetséggel megáldott népfaj szegényebb sorsú gyermekeiből kerültek ki jobbára azon világ csodálta nagy szellemek, kik a művészet, tudomány és költészet terén az első rangú génusok sorában tündökölnek.

Erélyük s kitartásuk által gyakran leküzdenek minden nehézséget, diadalmaskodnak minden akadály fölött, mely útjokat állja. Nyomor, szükség, s a legkínzóbb nélkülözések nem bírják kitűzött céljuktól eltántorítani.

De mi csak azon boldogokat látjuk, kiket a zajongó hullámok el nem temettek, kik hosszú, kétségbeesett tusakodás után, mosolygó révhez értek.

Hány fiatal, nagyratörő tehetség vész el évenként küzdelmei közepett, nyomorban, ínségben, a legnyomasztóbb szenvedések, a legádázabb viszonytagságok súlya alatt!

Magát kiképezni s egyszersmind ugyanazon időben fönntartani s e mellett – mint számos esetben megkívántatik– még egy egész családot gyámolítani oly feladat, melynek megoldása a mai világban emberi erőt csaknem meghalad!

Ez az oka, hogy a magyarországi zsidók közül számukhoz és tehetségükhöz mérve oly kevés számú harczosa kerül ki a művelődésnek és tudományak.

Ezenkívül még egyéb tényezők is hátráltatják s akadályozzák a szellemi fejlődést s előrehaladást zsidó hitű hazánkfiainál.

Ott áll első rendben mint a szellemi fejlődés merev megátalkodott gátja, a magyarországi rabbik túlnyomó része. A zsidó lelkipásztorok hazánkban, egyesek kivételével, kik közt első helyen a felvilágosodott szellemű s nagy tudományi! Lőw Lipót nevezendő, még jobbára azon fokon állanak a műveltségben s világi tudományokban, mint középkori elődjeik.

Ily szellemi vezetők alatt, kik még maguk sem bírtak kibontakozni a vallási türelmetlenség, elfogultság, s a legsötétebb babona és tudatlan-

ság bilincsei alól, nem csoda, ha e szerencsétlen, elhanyagolt, ezerféle anyagi gondok által ostromolt s egy szigorú, orthodox vallás nyúge alatt sinlődő népfaj szellemi tekintetben előmenetelt nem tehet.

E fanaticus, vakbuzgó papok, a muszulman dervisek módjára, pálczát törnek minden tudomány fölött, mely a vallástanra nem vonatkozik s eretneknek nyilvánítanak, sőt gyakran egyházi átokkal sújtanak mindenkit híveik közül, ki velök foglalkozik.

E- sötét, középkori szellem, mely a legtöbb magyarországi községeket keresztüllengi s minden előhaladást megakaszt, okozza egyszersmind, hogy a magyar nyelv és magyar szellem oly nehezen férhet be hozzájuk.

Ott, hol még az orthodox, tudatlan rabbik – e két tulajdonság rendesen karöltve jár egymással – korlátlan hatalmat gyakorolnak, a nép ugyanazon alatt fokán áll a műveltségnek, mint ősapáik állottak, kik Német-, Cseh- és Lengyelországból bevándorolván, először lépték át ezen ország határát. Nem változtak azóta hajszálnyit, sem életmódban, sem szokásokban, sem szertartásaikban; meg nyelvük is ugyanaz a fülkínzó, romlott, émelygős németség maradt, melyet amazok magukkal hoztak.

VII.

Nem szándékom vallásújító gyanánt fellépni.

Nem akarok a zsidó vallás dolgában reformatiót ajánlani. Nagyon ráférne ugyan némely módosítás a kor szellemében, de azt tartom, hogy vallási ügyekben nincs beavatkozási joga sem egyes embernek, sem az álladalomnak.

A baj gyökere máshol keresendő, nem a vallásban.

Ha a szellemi fejlődésnek gátjai és akadályai el lesznek hárítva, a vallási reformatio önként utat fog törni magának.

A magyar izraelita-egylet működése nagyon áldásos és dicséretes, de ha a magyarországi zsidóság emelését és gyökeres átmagyarítását tűzte feladatául, úgy nem jó utón halad, és nem ilyes eszközöket választott e cél elérésére.

A zsidók magyarítását csak oly módon eszközölhetjük, ha a művelt, intelligens, magyar szellemű középosztályt erősíteni és gyarapítani igyekszünk.

A műveltségnek s felvilágosodásnak minél több bajnokot kell toborzani a jóhajlamú szegény osztályból.

Így idővel a középrend, a szellemtelen, tudatlan, begyeskedő gazdag zsidókat, ez üres

szívű és sivár lelkű pénzsákokat, végkép le fogja szorítani a nyilvános élet teréről, kezébe fogja ragadni a községek kormányzatát s a zsidóság képviselőjét.

Községi, vallási, oktatási, szertartási ügyekben nem a teli erszényű tudatlanság, hanem a műveltség, az észszerűség fog határozni.

Es ez úttal biztosítva lesz a zsidók reformációja társadalmi, szellemi és magyarsági tekintetben.

VIII.

De mi által lehet ezt elérni?

Miképp lehet a szellemi fejlődésnek tágasabb tért nyitni?

Ehez csupán két eszköz kívántatik meg, melyek egy kis jóakarat s buzgalom mellett nagyon könnyen s rövid idő alatt létesíthetők.

1-ször: Jó iskolák alapítása által.

Hol a tanár nem rabja a községnek, nem függ egyes tudatlan, vakbuzgó pénzember szégyétől, s nem kell élethalál harczot vívnia a nyomorral s nélkülözéssel.

Hol a gyermek nem csak írni és számolni tanul, hanem megtanul magyarul beszélni, érezni és gondolkozni. Hol a gyermek nem csupán üzletemberré, hanem jó polgárrá, lelkes hazafivá

neveltetik; hol nem csak arról nyer oktatást, hogy miképp kell pénzt, sok pénzt szerezni, hanem arról is, hogy miképp kell szeretni nemzetét s lelkesedni hazájáért.

2-szor: Egy magyar tanítói és papi seminárium alapítása által.

Ez a legégetőbb szükség, mely nélkül a zsidó kérdéssel soha sem fogunk boldogulni.

A magyarországi zsidóknak, művelt, felvilágosodott, hazafias, magyar lelkipásztorokra van szükségök!

A hazánkbeli rabbik közt az egy Löw Lipóton kívül alig van egy-kettő, kire ez építhetek illenek. Túlnyomó része nem is ért magyarul. Művelt magyar tanárokat és lelkipásztorokat kell képezni a hazai zsidó községek számára, hogy ne kelljen Német-, Cseh- vagy Morvaországból, idegen nyelvű, idegen erkölcsű, idegen szellemű egyéneket hozatni.

Ha a mostani, idegen, tudatlan orthodox rabbik helyét hazafias magyar lelkészek fogják elfoglalni:

Ha az elhanyagolt zsidó iskolák, a kor szelleméhez s az ország jogos igényeihez képest gyökeresen reformálva lesznek:

Akkor s csak akkor fog a zsidóság felszabadulni azon nyomasztó szellemi bilincsek alól

melyek a középkori sötét előítéletek és balfogalmak rabjává teszik.

Meg kell buktatni a tudatlan orthodox rab-bik befolyását!

Meg kell buktatni a nyomorult zsidó pénz-aristocraták uralmát! Ezt csak jó iskolák, s művelt magyar lelkészek által lehet eszközölni.

Csak így kell s csak így lehet keresztülvinni a zsidók reformátiojat és gyökeres magyará-tását.

E cél elérésére a zsidóságnak és az ország-nak vállvetve kell törekednie.

Mert az országra is végtelen előny háramlik e nagyszámú s kiváló lelki tulajdonokkal meg-áldott népfaj beolvasztása által.

Hány jeles tehetséget fogunk nyerni a ma-gyar művészet, magyar tudomány, magyar iro-dalom; hány lelkes, buzgó bajnokot nemzetisé-günk számára!

Nyújtsunk testvérkezet az elhanyagolt, sze-rencsétlen szegény osztálynak, a tudatlan, meg-vetett, szellemi éjben tévedező zsidó proletá-roknak!

Emancipáljuk őket az orthodoxia és a nyo-morult aranyimádó pénz-aristocratia uralma alól!

Ez a valóságos emancipatiónak legegyszerűbb s leggyorsabban célhoz vezető útja.

IX.

Koránsem szándokom a felsorolt hibákért, ferdeségekért, mulasztásokért és hiányokért a felelőséget a zsidóságra hárítani.

Nem könnyű feladat egy elhanyagolt, elnyomott népfajra nézve magát a porból, a semmiségből, a felvilágosodás magaslatáig felküzdeni.

Aztán nem találkoztak-e legjobb irányú törekvések is ezer meg ezer akadályokkal, nehézségekkel az ezelőtti német kormányok alatt?

De hát mikép, mily módon, s ki által létesítenek a javaslatba hozott reformok?

A közép rendnél hiányzik hozzá a tehetség.

A gazdagoknál nincs meg az akarat, az áldozatkészség, a lelkesedés, mely éhez megkívántatik,

Vége a szegényeknél mind az akarat mind a tehetség hiányzik.

Valahányszor eszünkbe juttatják a zsidók, hogy nálunk még az alkotmány sánczain kívül állanak s Franciaország, Anglia s Amerika példájára utalnak, mely országokban hitrokonaik már régóta élvezik a polgári jogok gyakorlatát: mi azt válaszoljuk nekik, hogy az egészen más dolog, a francia zsidó olyan jó francia mint az, ki egyenes vonalban Brennustól származik; az an-

gól zsidó testestől lelkestől angol; az amerikai izraelita nemkülönben a legfanatikusabb yenkee s már jobbára kivetkőztek azon visszás, sajátságos, idegenszerű szokásokból is, melyek bennünket magyarországi izraelitáinktól annyira elidegenítenek.

Midőn mi ezt feleljük, tökéletesen igazunk van.

De váljon nincs-e a zsidóknak is épen oly tökéletesen igazuk, ha erre viszont azt válaszolják:

– Uraim! Ha a francia zsidók, francziák; ha az angol zsidók angolok, úgy ez nem a francia s angol zsidók, hanem az illető országok érdeme! Ő

Igen; mert oly kormány, mely a lakosokban ismeri fel az ország legfontosabb, legszentebb tökéjét, nem bocsátja ki kezeiből a tanügyet s nem bízza azt egy-egy jól táplált előljáró, vagy Kindostánból ide vetődött rabbi bölcs belátására és tudományára. Maga nevelteti a jövő polgárait azon irányban s szellemben, melyet az álladalom érdekei megkívánnak; ezért lesz a francia zsidóból testestől lelkestől francia!

A mi más művelt országban történik, miért ne volna Magyarországon is létesíthető?

Az imént ajánlott reformok keresztülvitelében a kezdeményezés csupán a kormányt illeti. Csak a kormány létesítheti ezen üdvös újítaso-

kat, gyorsan, általánosan és sikeresen. Egyesek áldozatkészsége s ügyszeretete sokat használhat, de ez mindig csak elszigetelt gyöngye kísérlet marad.

Egy népben soha sincs meg az öszhangzó törekvés egy együttes cél után. Szüksége van külső befolyásra, erős vezetőre, egy világosan kitzűzött célra. Ha ez nincs, úgy a különmemű érdekek szerint száz meg száz pártokra szakad, melyek közül mindenik más (gyakran a legferdebb) úton, más (gyakran a legvisszásabb) eszközök által akar célhoz jutni.

Ha ez általános igazság, mennyivel inkább alkalmazható a zsidókra, kik oly különmemű elemekből állanak.

De ha a kezdeményezés a magyar kormánytól indul ki, úgy eleje van véve minden meghasonlásnak, pártszakadásnak és habozásnak.

Az üdvös reformok s a magyarítás terén, az öszves magyarországi zsidóság örömmel s lelkesedéssel üdvözölné a kormányt. Nem találkoznék köztük egy sem, ki panaszt emelne az ellen, hogy a magyar nyelvet reá erőszakolják, mert akaratban s hajlandóságban a magyarosodásra náluk nincs hiány; csak ösztönzésre és vezetésre van szükségök.

X.

Most térjünk át a dolog practicus részére.

Honét vegye a magyar kormány a szükséges pénzeszközt e költséges újítások létesítésére?

Egy nagy tanítói s papi seminarium alapítása Budapesten, jól fizetett magyar tanítók azonnali alkalmazása, vagy a jelenleg működők fizetésének javítása, oly tetemes pénzáldozatokkal járó feladat, mely finánciális állapotunkkal nem áll öszhangzatban.

Ezen nagy mértékben igazolt ellenvetésre is kész a válaszom:

Létezik ugyanis 1850 óta egy úgynevezett iskolai pénzalap, mely egy milliót meghalad, s mely, szükség esetében gyarapíttatva egyes bőkezű s hazafias izraeliták adománya által, eszközt szolgáltathat ezen nagyfontosságú intézmények megalapítására.

A Bach-rendszer s a germanisatio utolsó fellegvárai Magyarországon: az izraelita mintaiskolák, ezen iskolai pénzalapból tartatnak fen még mostan is – váljon nem felelne-e meg inkább mind Magyarország mind az itt lakó zsidóság érdekeinek, ha a kormány ezeket magyar iskolákká alakítaná át, vagy, ha ez keresztül

nem vihető, eltörölné s helyettök új, magyar iskolákat léptetne életbe?!

A kormány egy csapással két legyet akart ütni; meg akarta hagyni a mostani külföldi tanárokat hivatalukban s e mellett kissé magyarabb irányt óhajtott adni az iskoláknak – de ez, fából való vaskarika. Morva és cseh embertől kívánni sem lehet, hogy magyar irányban s magyar szellemben működjenek. Ezek hadd keressenek tevékenységök számára tért, illető szűkebb hazáikban. Nekünk magyar tanárookra van szükségünk Magyarországon, ha azt akarjuk hogy a felserdülő nemzedék magyar legyen!

Az is tervben volt, hogy „az iskolai pénz-alapból” az izraeliták számára tanítói és papi seminárium alapíttatik.

A vélemények a kivitel dolgában megoszlottak.

Némelyek Bécsben, mások Pozsonyban, ismét mások Buda-Pesten óhajtották volna életbe léptetni.

Szerintem itt csak magyar semináriumról lehet szó. Egy ilyenmű német intézetre nincsen semmi szükség; mert a magyarországi zsidók most is feles számmal kapnak külföldről német tanárokat s papokat. A miért mi egy seminárium alapítását égető szükség gyanánt ajánljuk épen

az, hogy a németiség ezen apostolait az országból kiszorítsuk s magyar tanárok s papok által végre valahára keresztülvigyük a jövő zsidó nemzedék átmagyarítását.

Azok, kik a seminárium székhelyéül Bécset ajánlják, azt akarják elérni ezáltal, hogy a birodalom valamennyi koronaországainak zsidai közössen bírják ez intézetet.

Én tisztellem a közös ügyeket! De ez oly közös ügy volna, mely a magyarországi zsidókat rövid idő alatt végképen németekké alakítaná át s a józan olvasóra bízom annak meghatározását, váljon ez által nem tágulna-e azon örvény, mely őket a haza többi polgáraitól elválasztja?

Vegye tehát a magyar kormány ez ügyet kezébe! A kivitelhez nem hiányzik semmi; minden elő van készítve; csak akarnia kell, s rövid idő alatt le lesz téve a magyarországi zsidók reformatiójának és átmagyarításának alapja.

Az első lépés ehez, ismétlem: egy magyar zsidó tanítói és papi seminárium alapítása Buda-Pesten.

XI.

Sok nagyhírű patrióták foglalkoztak már a magyarországi zsidók ügyével. Sokat elmélkedtek, czívódtak s vitakoztak fölöttök, sok szép, ragyogó s megható dictiókat tartottak mellettök s ellenök.

A honatyák, ha egymásközt vagy magánykörökben a zsidók emancipációjáról értekeztek, rendesen két pártra oszlottak.

Az egyik párt azt tartotta, hogy még nagyon hátra vannak, még nem érettek a polgári jogok élvezetére.

A másik párt a feltétlen emancipáció mellett szavazott, hivatkozva az újabb kor felvilágosodott szellemére, Francia-, Porosz- és Angolország példájára.

A maga szempontjából mindenik pártnak igaza volt; csak abban hibáztak, hogy nem tanulmányozták, nem foglalkoztak behatóbban a zsidó kérdéssel, hanem csak általánosságban, humanisticus oldaláról vették szemügyre.

Én a magyarországi zsidók helyzetét s ügyeit alapos tanulmány tárgyává tettem s midőn észleléseim eredményét leírtam lehetőleg objectiv álláspontot igyekeztem elfoglalni.

Előadásomban csak az igazsághoz s a tényekhez tartottam magamat; nem voltam tekintettel sem az előítéletekre, sem az elfogultságra, sem azon sajnos érzékenykedésre, melyet zsidó honfitársaink mindenkor tanúsítanak, valahányszor ügyeiket vitatják vagy sérveiket felleplezik. Azon nézetből indultam ki, hogy a sérületeket és elévült kórokat nem lehet meggyógyítani, ha folyvást titkoljuk és takargatjuk. Ki kell mutatni a sebet, meg kell ítélni a bajt, hogy az orvoslás eszközölhető legyen.

A zsidóknak ki kell vetközniök azon eredetére nézve nemes, de következeiseiben kárhozatos hibából, mely szerint minden hibájukat, tévedésüket és mulasztásukat örök hallgatás és eltitkolás leplével óhajtják betakarni.

El kell állaniok a „noli me lāngere!“ elvétől.

Nem mindig azok legjobb barátaink, kik hibáinkat szépítik s hiúságunkat legyezgetik.

Ezen megjegyzést azokra nézve tartottam szükségesnek, kik magukat felleplezéseim által találva érzendik, s az igazság hallatára, mint mindenkor ily esetben, felzúdulnak, nehogy személyes érdekeik, melyeket mindig a közjó fölébe helyeznek, csorbát szenvedjenek.

Ezek a tudatlan, magyartalan, babonás, vakbuzgó rabbik, ezek az értelem, ismeret, meggyö-

zódés és lelkesedés nélküli községi előljárók, ezek képezik együttvéve és összesen azon merev gátot, azon erős akadályt, mely a magyarországi zsidók előmenetelét és szellemi fejlődését feltartóztatják.

A zsidó népfaj értelmes és felvilágosodott része, melynek hitfelei jövője és boldogulása szívéen fekszik, nem fog azzal gyanúsítani, hogy tollamat roszakarat vezette, sőt el fogja ismerni, hogy őszintébb s tisztább lelkű barátjuk vagyok, mint azok az ékesszóló patrióták, kik perczyi fellobbanásban, vagy népszerűség-hajhászatból, fényes dictiókat tartanak a zsidók emancipatiójáról, a nélkül hogy ismernék bajaikat, szükségüket, hiányaikat, vágyaikat, törekvéseiket.

En még ezeknél is tovább megyek, én meg nem elégszem a zsidók emancipációjával. Én a magyarországi zsidók számára többet óhajtok! Óhajtom, hogy magyarokká s értelmes, jeles, hasznos honpolgárokká neveltessenek!

Ha a magyar kormány, mint hiszem és remélem, ez újításokat a kijelölt irányban keresztülvizsi, mely üdvös működésében bizvást számolhat az összes zsidó értelmiség lelkesült támogatására, a fejlődés és magyarosodás imént felsorolt gátjai és akadályai néhány év múlva el lesznek hárítva; a zsidóság, felmentve azon óriási teher-

től, mely lélegzetét fojtja, szabadon fog mozoghatni, és Magyarország egy évtized múlva fél millió jeles, hazafias magyar polgárral lesz gazdagabb.

Így lehet, így kell a zsidó-kérdést megoldani!

XII.

Jól tudom én, hogy a zsidó-kérdés soha sem fogja magát nemzetiségi kérdéssé kinőni; ha mindjárt ősi magyar indolentiánknál fogva, ad graecas calendas halogatjuk ezen nagy fontosságú belpolitikai ügy rendezését.

A zsidók soha sem fognak külön autonómiát, kancelláriát és territóriumot követelni; de majdan, ha ismét előtérbe lép a zsidók egyenjogosításának kérdése, s egy műveletlen, nyomorult, testileg, lelkileg elhanyagolt, magyartalan, hazafiatlan nemzedék fog előttünk állani, nem lesz jogunk őket vádolni ezen jelenségekért, mert nekünk, illetőleg a magyar kormánynak lett volna kötelessége törekvéseiket előmozdítani, s a magyarosodás és szellemi fejlődés akadályait újtökből elhárítani.

Eddig nagyon helytelen és ferde, vagyis inkább semmi politikát sem követtünk. Nyakunkra engedték nőni a sok mindenféle belpoli-

tikai, nemzetiségi, nemzetgazdasági kérdéseket s midőn óriásokká fejlődve álltak előttünk, nagy szavakkal, hatalmas frasisokkal véltük megoldhatni.

Innét az az óriási hátramaradás mindenütt, bárhová tekintünk! Lássunk tehát ideje korán ezen kóros állapotok erélyes és gyökeres orvoslásához. Végezzük ma, a mit holnap vagy holnapután úgy is tennünk keilend s akkor talán már kevesebb kilátással a sikerre.

Itt az ideje végre valahára, hogy mozogjunk s cselekedjünk! Ha a nemzet vezetői czélszerűnek tartják a hallgatás, semmittevés és tespedés politikáját követni, fejtsünk ki legalább a belpolitikai kérdésekben egy kis tevékenységet. Erősítsük, gyarapítsuk nemzetiségünket; tegyünk szellemi hódításokat, melyek íme készen kínálnak, csak akarnunk, csak kezünket kell kinyújtanunk!

Minden népfajnak, minden adózó polgárnak, minden embernek jogában áll, egy felvilágosított államban, követelni, miszerint a kormány gondoskodjék gyermeke észszerű, előrehaladt, korunk szellemének s a haza igényeinek megfelelő neveléséről; sőt ezzel minden állam tartozik önmagának, mert a jövő polgárai képviselik legszentebb, legmegbecsülhetlenebb tőkéjét.

Adjatok tehát szabadelvű s magyar szellemű tanítókat, papokat és iskolákat a zsidóknak!

Ők anyagi áldozatot sem kívannak, mert a pénzeszköz e célra már régen készen áll; minden kérésök csupán ez: hogy cselekedjete! kezdeményezzetek!

XIII.

Mily véghetetlen előny lesz már az magában véve, ezer meg ezer bajaink közepett, ha ez az évről évre, ijesztő járványként visszatérő zsidó kérdés többé nem fogja háborgatni nyugalunkat s békés álmainkat. Mert ha az imént kijelölt újításokat és reformokat életbe léptetjük, úgy a zsidó kérdés Magyarországon rövid idő múlva magától meg lesz oldva.

Meg lesz oldva, mert a zsidóság tökéletesen egybe fog olvadni velünk nyelvre és érzületre nézve. Végkép ki fognak vetközni visszatetsző sajátságaikból, mihelyt e sajátságok szülő oka: a rász nevelés, mellőzve lesz.

Vetekedni fognak velünk, mint értelmiségének számos tagja már jelenleg, a hazafiságban, honszeretetben s áldozatkészségben, a közügyek s nemzeti célok előmozdítása dolgában.

Meg lesz oldva a zsidó-kérdés, végre, mert a zsidók magyarokká lesznek s mert senkinek sem

fog eszébe jutni kétségbe vonni oly emberek egyenjogúságát, kik nem állanak mögöttünk sem műveltségben, sem hazafiságban, sem polgári erényekben.

Az egy Lengyel birodalom kivételével, nincs ország Európában s talán az egész földön, hol a zsidóság oly nagy számmal legyen képviselve, mint hazánkban. Sokan ezt országos calamitásnak tartják. De nem haszontalan dolog-e gyáva panaszkokra fakadni, midőn csak tőlünk függ e csapást – ha ugyan annak neveztető – áldássá változtatni át?!

Az észlelő figyelmét nem kerülheti ki, hogy a magyarországi zsidókban van valódi hazaszereget. Tapasztalhatjuk, hogy oly zsidók, kik alig tudnak magyarul, kik, szerb, oláh vagy más idegen nyelvű nemzetiség körében élnek, magyaroknak vallják magokat s a magyar érdekek s magyar politika mellett kardoskodnak.

Ezen mélyen gyökeredző előszeretetnek a magyar haza és nemzet iránt még világosabb példáját látjuk, ha figyelemmel kísérvük a külföldön tartózkodó magyarországi zsidókat.

A párizsi és new-yorki magyar egyleteket jobbára magyar zsidók alapították és képviselik. A forradalmi költeményeiről ismert Heilprin Mihály, a new-yorki akadémia munkás és

nagytudományú tagja, továbbá Horn Ede és Szarvady, Parisban s több mások, külföldön sem szűntek meg feledhetlen hazájuk érdekében munkálkodni és küzdeni.

Ebből is kitűnik, hogy ezen országos csapásnak nevezett zsidókban bőség, hazánk javára s áldására válhatik, ha erélyesen hozzálátunk azon korszak előkészítéséhez, midőn a zsidók ügye, kérdéseink napirendjéről letűnik s nem keilend többé attól tartanunk, hogy népünk, a csehek és oláhok módjára, meg-megújuló zsidó-kravallokkal scandalizálja a művelt Európát.

XIV.

Az imént elmondottak összege tehát ebből áll:

A magyarországi zsidók roppantul hátramaradtak szellemi fejlődésben, műveltségben, magyarosodásban.

A hátramaradás okai:

1. Hogy községi ügyeiket s iskoláikat közönyös s avatlan egyének kormányozzák.

2. Hogy papjaik jobbára külföldiek, tudatlanok és vakbuzgók.

3. A visszás iskolai rendszer, a tantárgyak helytelen felosztása, a szívképző és lélekművelő

tudományok elhanyagolása, a tanítók rossz fizetése.

4. A gazdagok közönye és fásultsága, a szegények tehetetlensége, a művelt magyar papokban és tanítókbani hiány.

5. Azon magyartalan irány és szellem, melyet a községi tanodákban és különösen a Bach által alapított mintaiskolákban követnek.

S mikép lehetne e bajokat orvosolni?

1. Magyar tanító- és papi seminárium alapítása.; magyar születésű és szellemű tanítók s papok kiképzése s alkalmazása által.

2. Új tanrendszer behozatala, az iskolák gyökeres reformálása, a tantárgyak magyar nyelven való előadása, s a tanítók állásának javítása és emelése által.

De kik vigyék keresztül ezen újításokat?

Ezen újítások életbeléptetését csupán a magyar kormány eszközölheti; mert a zsidók magok, ha megvan is bennök az akarat hozzá, nagy mérvben és általánosan keresztül nem vihetik, pedig nagy siker és gyors eredmény e rendszabályoktól csak ezen esetben várható.

A behozandó reformok költségei az „iskolai pénzalap”-ból volnának fedezendőek.

E szerint a magyar kormánytól anyagi áldozat sem kívántatik; csak gyors, erélyes cselekvés.

Ha a kormány mindezt keresztülviszi, úgy a zsidó-kérdés egy évtized alatt magától meg lesz oldva s az ország nagyszámú, művelt, magyar polgársággal gyarapodott.